

Лексико-семантичні особливості евфемізмів з зоонімічними компонентами

З точки зору семантики в основі утворення евфемізмів лежить елевація найменування порівняно з поняттям. Мовець ніби посилює позитивний ефект, тобто створює невідповідність між найменуванням і поняттям, в результаті чого найменування стає в оціночному відношенні вищим, ніж поняття. Похідна природа найменування – основна властивість евфемії – в психологічному плані виражається у встановленні асоціативних зв'язків між денотатом, пряме позначення котрого табується (*direct denotatum*), і денотатом, з яким створюється асоціація (*associative denotatum*). Наявність же останнього – обов'язкова умова евфемії [2].

Позитивні асоціації мовців, пов'язані з найменуваннями тварин, спричинили до появи значної кількості евфемізованих одиниць з зоологічними компонентами. Позитивний прагматичний ефект досягається за рахунок імплікаціоналу первинних значень найменувань тварин, що викликає позитивні, нейтральні чи гумористичні асоціації. Однак, специфічною особливістю англійської лексики є наявність евфемістичних субститутивів для заміни найменувань самих тварин в силу табу та забобонів, що збереглися до наших днів. В Англії та Шотландії, наприклад, рибальство оточене багатьма повір'ями, що викликало словесні заборони. До слів, вимова яких заборонена серед рибалок Північної Шотландії, відносяться *salmon* (лосось), *hare* (заєць), *rabbit* (крізь), *rat* (щур), *pig* (свиня), *porpoise* (морська свиня) та ін. [1, 26]. Деякі із згаданих вище одиниць, як буде продемонстровано нижче, самі служать компонентами багатьох евфемістичних словосполучень, отже в даному випадку спостерігаємо явище евфемістичного парадоксу.

Аналіз словників евфемізмів Холдера, Роусона та Бертрам дозволив виявити близько 250 евфемізмів з зоологічними компонентами, які умовно можна поділити на три лексико-семантичні групи: фізіологія та характер людини (геніталії, хвороби, гомосексуалізм та ін.), кримінальна діяльність людини (поліція, борделі, ув'язнення, проституція та ін.) та суспільна діяльність людини (політика, дискримінація, релігія). У процентному співвідношенні розподіл евфемізмів з зоологічними компонентами у вище згаданих лексико-семантичних групах виглядає таким чином: фізіологія та характер людини – 59% від загальної вибірки, кримінальна діяльність людини – 32%, суспільна діяльність людини – 9%.

Серед евфемізмів першої групи кількісно виділяються евфемізми реалій статевого життя. Поняття статевого зв'язку евфемізуються словосполученнями на зразок *to alley cat* (жити безладним статевим життям з багатьма статевими партнерами), *to cattle*, *to get your muttons* (заст.) (вступати в статевий зв'язок), *to get the whole hog* (вступати в статеві відносини одразу після знайомства), *to make (cast) sheep's eyes at* (виявляти інтерес до протилежної статі), *to play the goat* (бути неперемисливим в статевих зв'язках), *the birds and the bees* (інформація про секс), *to skin off all dead horses* (одружитися зі своїм статевим партнером), *monkey business* (статевий зв'язок), *to horse*, *to be foxy* (бути статево привабливим), *stag* (порнографічний). Центрами синонімічної атракції є чоловічі та жіночі статеві органи: *bird*, *mouse-hole*, *micky* (вагіна), *bird's nest* (волосяний покрив на жіночих статевих органах), *duckys* (жіночі груди), *rooster*, *cock*, *serpent*, *snake* (пеніс), *elephant and castle* (анус), *donkey* (сідниці).

Слід зауважити, що серед евфемізмів з зоологічними компонентами є велика кількість однокомпонентних одиниць, що як несуть самостійне семантичне навантаження, так і входять в склад евфемістичних фразеологізмів, переважна більшість з яких є дієслівними. Лексема *serpent*, наприклад, є складовою евфемістичного словосполучення *to be stung by a serpent* – стати вагітною, незаконно народжена дитина евфемізується елевативною сполукою *love bird* (евфемізм *bird* є омонімічним і має 5 самостійних значень), лексема *goat* (мужчина, що веде безладне статеве життя) є компонентом сполуки *to play the goat* (див. вище). Чоловіча звичка описувати вагітність жінки стандартними англійськими назвами свійських та інших домашніх тварин проявляється і ряді евфемізованих сполук на зразок: *in calf*, *in foal*, *in pig*, *in pup*, що викликають скоріше гумористичні, аніж елевативні асоціації.

Великою кількістю евфемізмів з зоологічними компонентами відзначається група лексем для позначення гомосексуалізму та мастурбації. В словосполученнях семантичного ряду мастурбації спостерігаються компоненти з номінацією морських тварин: *to launch the catfish*, *to pet the penguin*, *to club the seal*, *to coax the turtle out of the shell*, *to wax the dolphin*, *to tease the tortoise*, *to snuff the snail*, *to scare the puff fish*, *to leech the catfish*. Номінації тварин в даному випадку є метафорами для позначення жіночих чи чоловічих статевих органів. Виділяються також евфемістичні сполуки з елементами домашніх тварин чи гризунів: *to give the naked mole rat a noogie*, *to wring the rooster*, *to dowse the trouser mouse*, *to stuff the five-fingered turkey*, *to tickle the chicken*, *to cack the rat*, *to soothe the squealing pig*, *to choke your chicken*; рептилій: *to pistol-whip the python*, *to wax the salamander*, *to goose the cobra*, *to groom the komodo dragon*, *to wrangle the invertebrate serpent*; а також інших тварин: *to smother the monkey*, *to squeeze Tweety Bird*, *to scold the squirrel*, *to wag the worm*, *to retch the echidna*, *to flog your donkey*. Словосполучення, що завуальовують поняття мастурбації, є дієслівними і не беруть участі в подальшому словотворенні, отже можуть вважатися сталими фразеологічними одиницями.

Гомосексуалізм як негативне явище статевого життя представлений евфемізмами *bird-circuit* (турне по барах, де збираються геї), *bitch*, *fishy* (гомосексуаліст), *bull(-dyke)* (лесбіянка, що бере на себе чоловічу роль), *chicken* (молодь, що приваблює гомосексуалістів), *chicken-hawk* (старий гомосексуаліст, що полюбляє молодих хлопчиків), *fish* (гетеросексуальна жінка на мові лесбіянок), *fishwife* (дружина гомосексуаліста), *goose girl* (лесбіянка).

Доцільно зауважити, що евфемізми з зоологічними компонентами для завуалювання неприйнятних у суспільстві прямих номінацій, пов'язаних з фізіологічними процесами тварин, дуже прозоро асоціюються з денотатом завдяки першому елементу: *dog dirt*, *dog do*, *dog litter*, *dog waste* (фекалії пса), *horse apples*, *horse feathers*, *horse chestnuts*, *horse manure*, *horse puppy*, *horseradish* (кал коня), *chicken*, *chicken _ _ _*, *chicken stuffing*, *CS* (курячий послід):

The Dog Control Committee of the Carl Schutz Park Association has organized to try to solve the "dog dirt" problem in their park.

(New York Times, 2/1/76)[130, 5]

Асоціації з денотатом у евфемістичних сполуках для позначення фізіологічних процесів людини деколи взагалі відсутні: *Bombay oyster* (проносне), *pony* (процес дефекації), а інколи є метафорично-імплікативними: *tummy bug* (понос), *to ride the red horse* (мати менструацію), *to step on a frog* (випустити газу) та ін. Розвільнення шлунку в англійській мові евфемізується сполуками *to feed a dog*, *to feed a horse*, *to feed a parrot*, *to feed a goldfish*, *to kill a snake* (австрал.), *to shoot a lion*, *to shoot a dog* (ам.), *to take your snake for a gallop*, *to go/see a rabbit*, *to wring the rattlesnake*, *to see a man about a dog*, *to chase a rabbit*.

Зоологічні компоненти присутні в евфемістичних сполуках, що завуальовують поняття, пов'язані з хворобами (алкоголізмом, венеричними та психічними розладами): *to feed the fishes* (страждати на морську хворобу), *horse* (гонорея), *Winchester goose* (сифіліс). Поняття алкоголізму є одним з найчисельніших семантичних генераторів евфемізмів, що вплинуло певним чином на наявність великої кількості евфемізмів з тваринними компонентами, наприклад: *bar-fly*, *drog-hound*, *malt-worm* (алкоголік); *foxed half-foxed*, *cocked* (заст.), *cock-eyed*, *elephant's trunk* (рим.сленг) (п'яний); *to catch a fox* (заст.), *to cop an elephant's*, *over the bat*, *to whip the cat* (бути п'яним). Психічні розлади людини евфемізуються наступними номінантами: *ape*, *cuckoo* (божевільний), *snake pit*, *squirrel tank* (психіатрична лікарня), *squirrel* (психіатр), *a few feathers short of a whole duck*, *doesn't have all his dogs on the leash* (не сповна розуму) та ін.

Не зважаючи на велику кількість евфемізмів задля уникнення прямої номінації понять смерті та старіння, словники подають тільки декілька евфемізмів даної семантичної групи, які включають зоологічні компоненти: *mutton dressed as lamb* (принизливий опис старої жінки, що любить одягатися в стилі молодої дівчини), *no (spring) chicken* (стара) [191, 3], *diet of worms*, *worm-food*, *food for worms* (труп), *die in a horse's nightcap*, *ride the mare* (померти через повішання).

В лексико-семантичній групі евфемізмів кримінальної діяльності людини найбільша кількість евфемістичних сполук з зоологічними компонентами спостерігається серед номінацій понять, пов'язаних з поліцією. Спричинене це тим фактом, що поліція та її представники часто гумористично асоціюються в свідомості мовців з тваринами. Найчастіше евфемізується поняття "полісмен", яке в американському та британському варіантах англійської мови має різноманітні лексичні відтінки. В американському варіанті англійської мови найпоширенішим евфемізмом для номінації полісмена є лексема *bear*. Напевне, це спричинене тим, що мовці асоціюють як і полісменів, так і ведмедів, з загрозою та насиллям [23, 4]. Лексема *bear* є джерелом багатьох деривацій: *bear-bait* (машина, що перевищує швидкість і буде зупинена офіцером поліції); *bear-cage* (поліцейська дільниця); *bear in the air* (поліцейський вертоліт на чергуванні); *bear food* (будь-який вид транспорту, що перевищує швидкість); *bear bite* (штраф за перевищення швидкості); *bear trap* (поліцейський радар, номінація не є логічною, бо поліцейські ставлять пастки, а не пастки ставляться на них); *the bears are crawling* (поліція переміщається з однієї частини траси на іншу); *state bear* (державний поліцейський); *little bears* (місцева поліція); *lady bear*, *mama bear*, *woolly bear* (жінка-поліцейський); *local bear* (поліцейський, прикріплений до невеликого загону); *polar bear*, *smokey bear* (звичайний поліцейський). Синонімами до евфемізму *bear* є лексеми *frog*, *bull* (звичайний поліцейський), *grasshopper* (парковий поліцейський), *bluebird*, *harness bull* (поліцейський в уніформі), *hawk* (заст.) (поліцейський, що спостерігає і захоплює свої жертви), *pig* (офіцер поліції), *fly* (поліцейський в цивільному одязі), *ferret* (поліцейський-нишпорка). Інформатор поліції евфемізується метафоричними евфемізмами *canary* та *stool pigeon*, поліцейський вертоліт, що спостерігає за рухом транспорту – *bird in the air*, жінка-поліцейський – *smokey beaver*, влаштовувати підслуховуючі пристрої – *to bug* (через розмір, колір та форму пристрою).

Велика кількість евфемізмів з зоологічними компонентами спостерігається в тематичній групі субститутів прямої номінації борделів та проституції. Принцип елевативної природи асоціативного денотата тут не завжди спрацьовує, особливо це виявляється в евфемізмах-архаїзмах, що з часом набули негативно-вulgарної конотації. Характерною особливістю евфемізмів даної групи є вживання субститута терміну "повія" як компонента деривативних евфемістичних сполук зі значенням "бордель": *bat – bat house*, *bird – bird cage*, *cat – cat house*, *chick – chicken ranch*. Евфемізми *goat house* (бордель) та *goat milker* (повія) є похідними сполуками від однокомпонентного субституту *goat* (див. вище), однак на відміну від сучасного евфемізму *snake ranch* (бордель), що є похідним від *snake* (пеніс), вони обидва вважаються застарілими. Для групи евфемізмів з зоологічними компонентами для завуалювання понять, пов'язаних з проституцією, характерні й інші номінанти-архаїзми: *bitch*, *fish* (сучасний евфемізм означає клієнта проститутки, а не саму

повію), *guinea-hen*, *ladybird*, *pole-cat*. Решта евфемізмів даної групи в сучасній англійській мові є загально вживаними (*fruit fly*, *goose*, *hobby-horse*, *tree-rat*, *alley-cat*) або їх узус обмежується лише певним колом осіб (*sand rat* – дешева повія на жаргоні британської індійської армії, *sea gull* – проститутка, що подорожує з морями американського флоту від порту до порту).

Лексико-семантична група евфемізмів кримінальної діяльності людини представлена, хоча і не в значній кількості, деякими іншими тематичними групами. Для евфемізмів понять ув'язнення та злочинів характерним є наявність в складі лексеми “пташиного” елемента: *yardbird* (в'язень), *canary*, *canary-bird* (небезпечний в'язень), *birdcage* (камера), *bird* (ув'язнення), *hummingbird* (електричний стілець), *Newgate bird* (злочин), *to pigeon* (грабувати), *to fly the blue pigeon* (красти свинець), *cold turkey* (ефект раптової конфіскації нелегальних наркотиків), *snowbird* (наркоман). Нелегальне зберігання та вживання наркотичних речовин евфемізується також деякими іншими сполуками з зоологічними компонентами: *to blow horse* (вживати заборонені наркотики), *bee* (доза наркотиків), *horse* (героїн), *horsed* (під впливом наркотиків), *mule*, *yak* (людина, що зберігає велику кількість наркотиків), *the monkey* (наркотична залежність).

Аналіз евфемізмів для субституції понять суспільної діяльності людини привів до виявлення незначної кількості сполук з зоологічними компонентами, які відносяться до тематичних груп расової дискримінації, політики та релігії. В кін. 18 – поч. 19ст. в лексиконі рабовласників були поширені евфемізми-сленгізми із елементом *black*: *blackbird* (чорношкірий раб), *black cattle*, *black pigs*, *black sheep* (раби), *blackbirder* (рабовласник), *blackbird pie*, *blackbird trade*, *blackbirding* (торгівля рабами); в сучасній англійській мові для заміни лексеми “негр” інколи вживаються евфемізми *tiger*, *black cat*, *rabbit* та *rooster*. В політичному слензі існує омонімічний евфемізм *lame duck*, що означає бізнес, який занепадає, або урядову особу, що не спромоглася забезпечити собі повторні вибори. Релігійні табу відобразилися в евфемізмах з зоологічними компонентами для заміни понять потойбічних сил: *Lord of the flies*, *old mahoon*, *old serpent* (диявол), *Holy Cow*, *Holy cats*, *Holy snakes* (Боже мій!) та ін.

Проаналізувавши лексико-семантичні групи евфемізмів фізіології та характеру людини, суспільної та кримінальної діяльності людини, що містять зоологічні компоненти, доходимо до висновку, що вище згадані групи евфемізованих сполук можуть розглядатися в системі англійської евфемії як окремі мікро-системи з характерними тільки їм особливостями омонімії та синонімії, а зоологічні компоненти в назві евфемістичних субститутів, викликаючи в свідомості мовців позитивні асоціації, сприяють досягненню бажаного прагматичного ефекту.

Література

1. А.В.Александров. О терминах “табу и эвфемизмы”. - Иноземна філологія, Львів 1966, №8, ст. 25-32.
2. Кацев А.М. Языковые табу и эвфемия. Учебное пособие по спецкурсу. – Л., 1988. – 80ст.
3. Bertram A. NTC's Dictionary of Euphemisms. – NTC Publishing Group, 1998. – 314p.
4. Holder R.W. A Dictionary of Euphemisms. – Oxford University Press, Oxford – New York, 1995. – 474p.
5. Rawson H. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk. – Crown Publishers, Inc., New York, 1995. – 464p.